

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 347.78(045)

В. О. Зуєва,
кандидат політичних наук, доцент

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПЛАГІАТУ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: v.zueva@bigmir.net

Мета: у статті досліджуються питання визначення плагіату, академічного плагіату та форми попередження плагіату. **Методи дослідження:** теоретичний аналіз поняття «плагіат», «академічний плагіат», порівняльний аналіз сутнісних ознак цього виду порушень авторського права у вітчизняному та зарубіжному законодавстві. Класифікуються види плагіату. **Результати:** визначаються шляхи подальшого розвитку вітчизняного законодавства в сфері регулювання авторського права. Робиться висновок про необхідність попередження плагіату шляхом формування комплексної системи превентивних заходів. **Обговорення:** виявлення плагіату та академічного плагіату у працях студентів та науковців, класифікація його видів, розвиток форм його попередження в Україні.

Ключові слова: плагіат, академічний плагіат, академічна доброчесність, академічна відповідальність.

Постановка проблеми та її актуальність. Сьогодні проблема плагіату набуває особливої актуальності, що зумовлено змінами, які відбуваються в Україні. На останньому засіданні Колегії Міністерства освіти і науки розглядалися питання модернізації Закону «Про вищу освіту». Було зазначено, що головною метою реформування системи вищої освіти є забезпечення її якості, оскільки саме від цього залежить конкурентоздатність вітчизняних ВНЗ на європейському та світовому рівнях. В Законі України «Про освіту» серед принципів освітньої діяльності названо академічну доброчесність, що постає як неодмінна умова підвищення якості освіти. Одним із порушень академічної доброчесності є академічний плагіат, проблема яка сьогодні привертає увагу широкого кола фахівців. Практика інтелектуальних правопорушень шляхом привласнення чужих творів не тільки порушує права та інтереси авторів, а й негативно впливає на якість наукової діяльності, що виявляється у відсутності новизни у науко-

вих досягненнях, зниженні якості наукових досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі плагіату сьогодні присвячено багато уваги: науковці багатьох сфер науки торкаються різних аспектів цього питання у своїх працях. Найбільшу увагу приділено аналізу програмних продуктів та їх можливостей, технічним аспектам виявлення плагіату, юридичній характеристиці цього виду протиправної поведінки, етичним аспектам вчинення недобросовісних запозичень у науці та освіті. Питаннями наукового дослідження плагіату, зокрема юридичної кваліфікації цього поняття займалися: В. М. Зуб, О. І. Харитонов, Р. Б. Шишка, О. Штефан, А. Штефан та ін. Проблемам захисту прав інтелектуальної власності від плагіату присвячено монографію Г. О. Ульянової.

Поняття плагіату до сьогодні не отримало однозначного та повного визначення, яке охоплювало б усі ознаки та прояви цього виду порушень авторського права. Саме тому метою статті є дослідження підходів до визначення

плагіату як у вітчизняному, так і в зарубіжному законодавстві. Вивчення та порівняння різноманітних класифікацій плагіату, що дозволить отримати уявлення про всі види недобросовісних запозичень та найбільш повно визначити форми попередження цього виду порушень права інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про авторське право та суміжні права» у статті 50 вирізняє серед порушень авторського права та суміжних прав плагіат як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1]. У п. 6 статті 69 Закону України «Про вищу освіту» законодавець зобов'язує заклади вищої освіти та наукові установи здійснювати заходи із запобігання академічному плагіату - оприлюдненню (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворенню опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [2].

Цікаво, що серед основних термінів та їх визначень, які містяться у статті 1 Закону України «Про вищу освіту», поняття «академічного плагіату» не наводиться. Поряд з цим, серед положень статті 6, що стосується атестації здобувачів вищої освіти, наводяться санкції щодо осіб, в наукових працях яких буде виявлено академічний плагіат. Запровадження системи якості вищої освіти, основи якої містяться в нормах статті 16, також торкається академічного плагіату, зокрема в контексті створення та забезпечення функціонування ефективної системи його запобігання та виявлення [2]. У п.9 статті 19 законодавець уповноважує орган, який має компетенцію розглядати питання академічного плагіату. Пункт 3 статті 32 серед зобов'язань ВНЗ називає заходи щодо запобігання та виявлення академічного плагіату. І, нарешті, у статті 69 законодавець визначає права інтелектуальної власності та їх зміст та наводить визначення академічного плагіату.

Тут варто погодитись з О.І. Харитоновою та Г.О. Ульяновою, які вважають, що «...такий законодавчий підхід не можна визнати вдалим,

адже більш логічним здається розкриття в першу чергу суті академічного плагіату, а вже потім визначення правових наслідків його виявлення та заходів, спрямованих на попередження плагіату» [3, с. 229]. Підтримуємо пропозицію науковців закріпити визначення академічного плагіату у статті 1 Закону України «Про вищу освіту» «Основні визначення та терміни».

Також у зазначеній статті наводиться поняття академічної доброчесності, що являє собою сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [2]. Зазначене поняття прямо не використовується в Законі «Про вищу освіту», але найбільш повно розкрито в Законі України «Про освіту». Зокрема, у статті 6, академічну доброчесність віднесено до основних принципів державної політики у сфері освіти. Деталізує поняття «академічної доброчесності» стаття 42 того ж нормативного акту [4]. Слід зазначити, що у визначенні академічної доброчесності законодавець серед її порушень першим наводить саме академічний плагіат. Також у списку порушень зазначені: самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання [4].

Інтернет-ресурс «Вікіпедія», користуючись Великим тлумачним словником сучасної української мови, визначає плагіат як привласнення авторства на чужий твір або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора [5; 6].

Професор Дебора Герхард з юридичного факультету Університету Північної Кароліни називає плагіатом використання будь-якого джерела опублікованого або неопублікованого, без належного посилання до нього [7]. У США плагіат визначається як акт присвоєння літературного твору іншого автора, уривків, ідей або їхніх фрагментів, і видача цього матеріалу як власного твору [8].

Сайт plagiarism.org наводить схоже визначення плагіату: «.. відтворення або привласнення чужої роботи без посилання на джерело; видавання чужої роботи за власну» [9]. Зазначений сайт знайомить відвідувачів із класифікацією плагіату, запропонованою Міріам Вебстер (Merriam-Webster), яку побудовано виходячи з таких неправомірних дій, як-то: 1) викрадення та видання за власні ідеї та слів іншого; 2) використання чужих матеріалів без посилань на джерело; 3) здійснення літературної крадіжки; 4) представлення як нових та оригінальних ідей чи продуктів, що було запозичено з джерела, що вже існувало. У підсумку, зазначено, що плагіат являє собою акт шахрайства, який охоплює крадіжку чужої роботи та введення в обман інших щодо авторства цієї роботи [9]. Наведена класифікація дозволяє розширити уявлення про плагіат як небезпечне явище, але не дає уявлення про всі його прояви.

Найбільш повною вважаємо класифікацію проявів плагіату, яка пропонується на веб-сайті ithenticate.com [10]. Автори розташували порушення у порядку, ґрунтуючись на результатах опитування, яке вони провели для дослідників. Респонденти iThenticate оцінювали такі фактори як: ступінь серйозності порушення та поширеність в наукових роботах. Шкала оцінювання в балах від одного до десяти.

Найменш серйозним (6,4) та досить поширеним (6,9), на думку респондентів, виявився плагіат вторинних джерел інформації - Secondary Source, суть якого полягає в тому, що дослідник використовує вторинні джерела, але цитує лише первинні, що вказані у ньому. Такий вид плагіату не лише нівелює дослідження, що провели автори вторинного джерела, а й створює помилкове враження про начебто виконану роботу. Вважаємо, що такий вид плагіату доволі складно виявити, але можливо. Для цієї мети потрібно враховувати дату публікації.

Другий вид Invalid Source - приписування недостовірних джерел інформації, яке відбувається тоді, коли автор посилається на джерела, які не використовував, або яких взагалі не існує. Така спроба маскує некоректно проведене дослідження. Така практика не дуже поширена

(3,9), але вважається більш серйозним порушенням ніж попереднє (7,3).

Третій вид, який отримав назву Duplication - дублювання відбувається в тому випадку, коли автор знов використовує власні дослідження без відповідних посилань на них. В Україні такий вид плагіату отримав назву «само плагіат».

Четвертий вид - Paraphrasing - коли відбувається переписування чужого тексту, вираження ідеї іншими словами. В мережі навіть існує вид такої “творчості”, що отримав назву “рерайт”, суть якого полягає в запозиченні фрагментів, а іноді навіть цілого твору шляхом заміни його оригінального авторського тексту. Відбувається зміна форми (структурної або лексичної) зі збереженням змісту першоджерела, яке не відображується.

Repetitive Research - наступний вид, який дублює інформацію або текст схожого дослідження, що має відповідну методологію, але без належних посилань на джерела. Тобто автор використовує не сам текст, а систему методів першоджерела.

Replication - копіювання або подання наукової роботи більш ніж один раз, коли автор запевняє, що дослідження нове, в той час як воно вже було опубліковано. Таке порушення етики є досить поширеним та стосується не лише наукової сфери. Реплікацією також називають дублювання певної інформації на різних сайтах - тиражування контенту без дозволу автора.

Misleading Attribution - введення в оману приписуванням. Про цей вид плагіату йдеться коли відбувається існує некоректний список внесків авторів в певне дослідження. Може мати дві форми: коли авторів не вказують, або навпаки додають тих, хто не мав до нього відношення.

Восьмий вид - Unethical Collaboration - неетичне співробітництво, яке стосується порушення етики у співавторстві. Відбувається публікація без вказання всіх співавторів твору.

Verbatim Plagiarism - дослівний плагіат або копіювання чужих текстів або робіт без відповідних посилань. Має два прояви: по-перше, можуть присвоюватися ідеї або тексти без жодного посилання, по-друге, порушник посилається на джерело, але не вказує, що це пряма цитата.

Complete Plagiarizm - повний плагіат, коли дослідник використовує роботу іншого дослідника та подає її як власну [10]. Слід зазначити, що наведений вище перелік охоплює найбільшу кількість видів неправомірних запозичень. Всі перераховані види можна поділити на дві великі групи: явні та неявні. Перші досить легко виявити, користуючись програмними засобами. Щодо другої групи неявно вираженого плагіату слід зазначити, що найбільш ефективною вважаємо експертну перевірку.

Виходячи з визначення плагіату, що наведено в законодавстві, слід зазначити, що воно прямо стосується лише двох останніх видів. Отже, виходячи з визначення, що наведено в законодавстві, до юридичної відповідальності за плагіат можна притягнути лише за наявності значного обсягу некоректних запозичень без посилення на джерела цитування або коли має місце присвоєння результату наукової роботи цілком.

Слід зазначити, що з юридичної точки зору плагіат являє собою порушення прав автора, яке, в залежності від ступеня суспільної небезпеки стає підставою для притягнення до відповідальності. В законодавстві України залежно від кваліфікації протиправної поведінки відповідальність за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності може бути: цивільною, адміністративною або кримінальною. Цивільно-правова відповідальність регламентується статтями 431, 432 Цивільного кодексу України. Адміністративно-правова передбачена статтею 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення і стосується випадків незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності. У зазначеній статті деталізуються види об'єктів посягання та визначено форму порушення у вигляді привласнення авторства або інше умисне порушення.

Кримінальна відповідальність передбачена ст. 176 Кримінального кодексу України. В ній визначені види порушень та підкреслено суспільну небезпечність у вигляді матеріальної шкоди у значному розмірі.

Законом України «Про освіту» поряд з вищеназваними встановлено академічну відповідальність, яка застосовується до порушників академічної доброчесності [2]. Визначення «академічної відповідальності» не наводить-

ся серед термінів Закону «Про освіту». Законодавець лише наводить це поняття в частині 5, 6 та 7 статті 42, коли визначає види академічної відповідальності. Застосування цього виду відповідальності до учасників освітнього процесу покладається на заклади освіти та має здійснюватися згідно спеціальних законів та/або внутрішніх положень закладу освіти [2].

Отже, сьогодні плагіат урізноманітнився і набув самих різних форм, які доволі складно виявити, якщо не користуватись досягненнями сучасних програмних продуктів. Досить розповсюдженою в українських вузах є практика, коли дипломні роботи студентів не допускаються до захисту поки не отримають результати перевірки на плагіат. Для зазначених цілей використовуються різноманітні програмні продукти: eTXT Антиплагіат, Advego Plagiatus и Text.ru. Серед зарубіжних систем перевірки найбільш відомими є такі: TurnItIn, SafeAssign, CopyScape, WriteCheck, iThenticate. Одним з головних критеріїв перевірки зазначених систем є можливість доступу до різних видів документів, що можуть виступати джерелами запозичень. Як правило, в основу такого виду програмного забезпечення покладено використання або власної бази документів, або ж перевірка відбувається на основі формування спеціальних запитів для пошукових систем та подальшого використання отриманих результатів.

Однак виявити всі види плагіату за допомогою лише програмних продуктів не можливо, оскільки комп'ютерна програма обмежується виявленням лише технічного плагіату - прямих запозичень. Відносно інших видів запозичень, таких як рерайт та інші, то, як зазначають фахівці в галузі інформаційних технологій: «...не існує надійних методів достовірного виявлення всіх випадків запозичень, включаючи такі складні випадки, як виявлення неявно виражених запозичень» [11, с. 144]. Саме тому, наступним етапом виявлення академічного плагіату повинна бути змістовна перевірка на плагіат, яку здійснює експерт, що має значний досвід у відповідній галузі науки. Фахівець, керуючись своїми уявленнями про зміст документів та засоби його вираження, а також спираючись на власний професійний досвід та знання може встановити наявність або відсутність такого факту як плагіат. Програмні засоби розвиваються, й можливо

у недалекому майбутньому, програма зможе виявляти також і неявні запозичення. Але вже сьогодні потрібно вживати заходів, не тільки для того, щоб виявити плагіаторів, а й для попередження такого виду порушень.

Як зауважує Г.О. Ульянова, «боротьба з плагіатом повинна мати комплексний характер та не може бути ефективною, якщо приймати заходи лише після його виявлення» [12, с. 422]. Тому важливе значення має розробка та реалізація системи форм попередження плагіату. В загальному вигляді вона повинна включати всі рівні освіти, органи управління системою освіти, громадські організації, правоохоронні органи.

Перший рівень профілактичної роботи має здійснюватися в загальноосвітніх навчальних закладах у формі додаткової дисципліни, яка не тільки познайомить майбутніх авторів з особливостями творчого процесу, а й також дасть змогу отримати уявлення про негативні наслідки плагіату для науки та її розвитку.

Другий рівень потрібно реалізовувати у вищих навчальних закладах. Окрім введення спецкурсу, який буде присвячено захисту авторських прав та умовам правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності, слід також проводити круглі столи, семінари та інші заходи, що будуть знайомити з негативними наслідками плагіату та інших видів порушень авторського права.

Третій рівень стосується професорсько-викладацького складу ВНЗ, представники якого займаються науковою діяльністю. Слід приділяти особливу увагу роботі, що стосується правильного оформлення посилань, оскільки іноді окремі джерела не вказуються свідомо, зважаючи на складність їх оформлення.

Особливу увагу слід приділити організаціям, що займаються оприлюдненням результатів наукової творчості, адже саме на цьому етапі стає можливим проведення первинної — технічної перевірки на наявність запозичень які не вказані або некоректно оформлені [13]. Вважаємо доцільним введення додаткової — експертної перевірки на плагіат, здійснення якої покладається на досвідчених фахівців у відповідній галузі науки. Також окрему увагу слід приділити процесу рецензування, який досить часто носить суто формальний характер, хоча головною метою

має виявлення наукової цінності того чи іншого твору.

Висновки. Плагіат урізноманітнівся і набув самих різних форм, які доволі складно виявити, якщо не користуватись досягненнями сучасних програмних продуктів, однак виявити всі види плагіату за допомогою лише програмних продуктів не можливо, оскільки комп'ютерна програма обмежується виявленням лише технічного плагіату - прямих запозичень. Тому доцільним буде введення додаткової — експертної перевірки на плагіат, здійснення якої покладається на досвідчених фахівців у відповідній галузі науки. Доцільним вважаємо уточнення поняття плагіат в законодавстві, враховуючи різноманітність його проявів.

Література

1. *Про авторське право і суміжні права:* Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

2. *Про вищу освіту:* Закон України від 01.07.2014 № 1556-VІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

3. *Харитонова О. І.* Академічний плагіат: поняття та наслідки виявлення відповідно до нового закону України «Про вищу освіту» / О. І. Харитонова, Г. О. Ульянова // Часопис цивілістики. - 2014. - Вип. 17. - С. 228-232.

4. *Про освіту:* Закон України від 05.09.2017 № 2145-VІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. *Plagiat* - вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82>.

6. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови. — К.; Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. — С. 977.

7. *Mary Dunnewold.* Plagiarism: Proceed with Caution [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://abaforlawstudents.com/2011/09/01/plagiarism-proceed-caution/>

8. *Plagiarism* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/plagiarism>

9. *What is Plagiarism?* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://plagiarism.org/article/what-is-plagiarism>

10. *Researcher Insights into the Types of Plagiarism & Attribution Issues* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ithenticate.com/resources/papers/decoding-plagiarism>.

11. *Захаров В. Н., Хорошилов А.А.* / Автоматическое формирование визуального представления смыслового содержания документа // Системы и средства информатики. 2013. — Т. 23. — № 1. — С. 143-158.

12. *Ульянова Г. О.* Напрями попередження наукового плагиату / Г. О. Ульянова // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". - 2013. - Т. 13. - С. 420-428.

13. *Грабовська Г. М.* До питання визначення плагиату / Г. М. Грабовська, В. О. Зуєва // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2015. - № 4. - С. 104-108.

References

1. *Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukraini vid 23 grudnya 1993 r. № 3792-XII* [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

2. *Pro vischu osvitu: Zakon Ukraini vid 01.07.2014 № 1556-VII* [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

3. *Haritonova O. I.* Akademichniy plagiat: ponyattya ta naslidki viyavleniya vidpovidno do novogo zakonu Ukraini «Pro vischu osvitu» / O. I. Haritonova, G. O. Ulyanova // Chasopis tsivilistiki. - 2014. - Vip. 17. - S. 228-232.

4. *Pro osvitu: Zakon Ukraini vid 5.09.2017 № 2145-VIII* [Elektronniy resurs]. — Rezhim

dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. *Plagiat* - vikipediya [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Plagiat>.

6. *Velikiy tlumachniy slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movi.* — K.; Irpin; VTF «Perun», 2005. — S. 977.

7. *Mary Dunnewold.* Plagiarism: Proceed with Caution [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <https://abaforlawstudents.com/2011/09/01/plagiarism-proceed-caution/>

8. *Plagiarism* [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/plagiarism>

9. *What is Plagiarism?* [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://plagiarism.org/article/what-is-plagiarism>

10. *Researcher Insights into the Types of Plagiarism & Attribution Issues* [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://www.ithenticate.com/resources/papers/decoding-plagiarism>.

11. *Zaharov V. N., Horoshilov A. A.* / Avtomaticheskoe formirovanie vizualnogo predstavleniya smyslovogo soderzhaniya dokumenta // Sistemy i sredstva informatiki. 2013. — Т. 23. — № 1. — С. 143-158.

12. *Ulyanova G. O.* Napryami poperedzhennya naukovogo plagiату / G. O. Ulyanova // Naukovi pratsi Natsionalnogo universitetu "Odeska yuridichna akademiya". - 2013. - Т. 13. - S. 420-428.

13. *Grabovska G. M.* Do pitannya viznachennya plagiату / G. M. Grabovska, V. O. Zueva // Yuridichniy visnik. Povitryane i kosmichne право. - 2015. - № 4. - S. 104-108.

ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ И ФОРМЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПЛАГИАТА

Национальный авиационный университет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Киев, Украина
E-mail: v.zueva@bigmir.net

Цель: в статье исследуются вопросы определения плагиата, академического плагиата и формы предупреждения плагиата. *Методы исследования:* теоретический анализ понятия «плагиат», «академический плагиат», сравнительный анализ существенных признаков этого вида нарушений авторского права в отечественном и зарубежном законодательстве. Классифицируются виды плагиата. *Результаты:* определяются пути дальнейшего развития отечественного законодательства в сфере регулирования авторского права. Делается вывод о необходимости предупреждения плагиата путем формирования комплексной системы превентивных мер. *Обсуждение:* проблемы плагиата и академического плагиата в работах студентов и ученых, классификация его видов, развитие форм его предупреждения в Украине.

Ключевые слова: плагиат, академический плагиат, академическая добросовестность, академическая ответственность.

V. Zueva

THE QUESTIONS OF DETERMINATION AND THE FORMS OF PREVENTING OF THE PLAGIARISM

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: v.zueva@bigmir.net

Purpose: the article explores the issues of defining plagiarism, academic plagiarism and the form of preventing plagiarism. *Research methods:* theoretical analysis of the concept of «plagiarism», «academic plagiarism», a comparative analysis of the essential features of this type of copyright infringement in domestic and foreign legislation. The types of plagiarism are classified. *Discussion:* the problems of plagiarism and academic plagiarism in the works of students and scientists, the classification of its species, the development of forms its prevention in Ukraine.

Keywords: plagiarism, academic plagiarism, academic integrity, academic responsibility.